

E-LEARNING – SOUČÁST NAŠEHO ŽIVOTA? E-LEARNING – A PART OF OUR LIVES?

MICHAL ŠIMÁNĚ

RECENZE KNIHY

ZOUNEK, Jiří. *E-learning – jedna z podob učení v moderní společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 161 s. ISBN 978-80-210-5123-2.

Dnešní společnost je provázena mnoha významnými změnami. Není pochyb o tom, že v pozadí těchto změn je ve velké míře vývoj informačních a komunikačních technologií, který se prudce zrychlil ve druhé polovině minulého století a který se stejnou intenzitou pokračuje v podstatě i v současnosti, a jeho pokračování se dá očekávat i v blízké budoucnosti. Moderní technologie se stávají nejen součástí života společnosti, ale i života každého z nás. Například dnešní generace mladých lidí označovaná někdy jako tzv. generace sítě (srov. Wagner, 2009) k těmto technologiím přistupuje naprosto bez závažání a zcela přirozeně. Dá se od ní očekávat, že moderní technologie bude chtít využívat i v případě vlastního vzdělávání a učení. Učení a vzdělávání za podpory moderních technologií se tak stává velmi aktuálním tématem.

Právě tato problematika je stěžejním tématem zatím poslední vydané knihy Jiřího Zounka *E-learning – jedna z podob učení v moderní společnosti*, která v loňském roce vyšla v nakladatelství Masarykovy univerzity. Vydání této práce by ovšem nemohlo být myslitelné bez dlouholetého zkoumání a studia tohoto tématu, které se projevuje v několika jiných autorových dílech. Například v knize *Učitelé a technologie. Mezi tradičním a moderním pojetím* (2009), na které se podílel společně s Klárou Šedřovou, či v knize *ICT v životě základních škol* (2006). Současnou autorovu práci tak lze chápat jako jakési shrnutí a prozatímní vrchol jeho výzkumných a studijních snah v této oblasti, které vychází nejen z analýzy současné sociologické, psychologické a pedagogické teorie, ale také z výsledků zahraničních i českých empirických výzkumů.

Recenzovaná kniha je strukturována do dvou částí. V první, obsáhlejší, části je na podkladě bohaté pramenné základny, tvořené z velké části zahraničními autory (Castells, Cuban, Lévy, Mason, Rennie, Simons, Siemens ad.), vytvořen široký teoretický kontext celé problematiky. Autor na ni nahlíží tak, aby zdůraznil lidské učení jako klíčovou otázku e-learningu a aby technologie byly vnímány především jako pouhý nástroj, jakkoliv nezbytný (srov. Zounek, 2009). Tím se vymezuje vůči jinému chápání e-learningu, které je mnohdy spojeno s technologickým entuziasmem některých technooptimistů (srov. Weston, Bain, 2010, nebo Friedlander in Dobrovská, Semrád, 2003).

Úvodem této části je poukazováno na proměnu společnosti vlivem evolučního vývoje technologií. Autor hovoří o konceptu informační společnosti, kladoucí důraz na dostupnost informací a práci s nimi, a o konceptu společnosti vědění, akcentující význam vědění a rozvoj lidských zdrojů, aby poukázal na měnící se trendy a hlavní změny, kterými společnost v posledních letech procházela. Přitom oba tyto koncepty doplňuje poměrně novým a v českém prostředí ne příliš uváděným konceptem tzv. společnosti sítí, která jako páteř společnosti vnímá počítačové sítě.

Obrazně řečeno, do takto připravené úvodní zárodečné půdy pak autor zasazuje kořeny e-learningu. Tedy uvádí jednotlivé koncepty zabývající se využitím moderních technologií ve vzdělávání (např. počítačem podporovaná výuka, učení podporované webovými stránkami, učení založené na zdrojích apod.). I když tuto konkrétní problematiku autor zpracoval, jak sám upozorňuje, již ve své předchozí knize (viz Zounek, Šeďová, 2009), přesto přináší důležitý pohled na to, jakými cestami se ubíralo začleňování různých technologií do vzdělávání. Zároveň ukazuje aktuálnost některých přístupů starých několik desítek let jako například řízení učení s pomocí technologií, využití technologií jako nositelů výukového obsahu apod. (srov. Zounek, 2009). Tím se postupně dostává k soudobému chápání e-learningu, které je představováno směsí mnoha různých definic. Tato různost je dána nejen neustálým vývojem technologií, který autor knihy dobře prezentuje na příkladu srovnání definice e-learningu ve dvou odlišných vydáních Pedagogického slovníku (2003 a 2009), ale i jiným chápáním e-learningu v jednotlivých zemích světa, kdy například ve Spojených státech je typické vymezovat e-learning mnohem širěji než v Evropě (srov. Masie in Barešová, 2003). Zásadní přitom zůstává, který aspekt vyučování a učení podporované moderními technologiemi je zdůrazňován. Tedy zda technologie, což je typické pro valnou část definic e-learningu, či dostupnost výukového obsahu, komunikace, místo učení apod.

Zounekova obsáhlá definice pak vychází z jeho chápání e-learningu jako jisté využívání moderních technologií, které je určováno vzdělávacími cíli a potřebami, a to zejména těch, kdo se učí (srov. Zounek, 2009). Oproti star-

ší Zounkově definici e-learningu, která je jakýmsi kompromisním řešením mezi americkým a českým vymezením a která se soustředí hlavně na vyjasnění tohoto pojmu (srov. Zounek, 2006), je v jeho novém pojetí znatelný posun. Svou novou definici totiž rozšiřuje i o rozměr dodržování etických principů při využívání informačních a komunikačních technologií. Jde o stránku, která se v jiných definicích často neobjevuje, ačkoli je v současné době velmi aktuální například v otázkách autorských práv či u problému plagiátorství atd. V souvislosti s definováním e-learningu se autor také poměrně krátce zabývá tzv. blended learningem, který lze, jak autor sám podotýká, v současnosti považovat za převažující pedagogický model e-learningu (srov. McCullough, Aimard in Zounek, 2009). V posledně jmenovaném případě se zároveň projevuje jedna z mála slabin celé knihy, a to, že některá témata, jako již zmiňovaný blended learning či na jiném místě popisovaný vztah e-learningu k distančnímu vzdělávání, jsou v knize uváděna pouze spíše okrajově. Nicméně tato zdánlivá stručnost vychází z celkového zaměření knihy, která se snaží e-learning postihnout v celé jeho komplexnosti, a nikoliv tedy jednotlivá témata rozpracovávat do hloubky.

Recenzovaná kniha přináší tedy i pohled na vztah e-learningu k distančnímu vzdělávání, ale též k procesu učení potažmo celoživotnímu učení. Tedy pohled na formy vzdělávání, které s e-learningem mají mnoho společných styčných ploch. V prvním případě jde spíše autorovi o to vyjasnit otázky typu: jaký je vlastně mezi e-learningem a distančním vzděláváním vztah, zda nejde o jedno téma se dvěma různými názvy. Či zda není e-learning pouze novou vývojovou fází distančního vzdělávání. V druhém případě se Zounek zaměřuje na podstatu e-learningu, kterou, jak již bylo výše řečeno, je pro něj proces učení. V této souvislosti uvádí do kontextu zmiňovaný koncept společnosti sítí a na učení pohlíží, přestože jde o záležitost individuální, jako na proces, který probíhá v nějaké komunitě či skupině, jehož je učící se jedinec členem. Internet a jeho služby představují v tomto případě velmi účinný nástroj umožňující vytváření různých virtuálních skupin či komunit a platformu, na které jsou znalosti sdíleny, prezentovány, hodnoceny či ověřovány (srov. Zounek, 2009). V souvislosti s konceptem celoživotního učení pak hovoří o tom, že moderní technologie umožňují přístup k celé řadě různých zdrojů vědění. Tím se tak vychází vstříc základním myšlenkám celoživotního učení, kterými kromě jiného je poskytovat příležitosti k celoživotnímu učení co nejbliže k učícím se osobám, přiblížit učení co nejbliže domovu (Memorandum, 2000). „E-learning se má stát ‚nerozlučným společníkem‘ člověka v jeho profesním životě při neustálém rozvoji jeho kompetencí“ (Zounek, 2009, s. 57).

Nelze se rovněž nezmínit o lidských aktérech e-learningu, mezi které na jedné straně patří učící se jedinec a na straně druhé učitel. Autor v případě učitelů upozorňuje především na problematiku implementace technologií do

práce učitelů. Důležitými body v této problematice se ukazují především postoje učitelů k technologiím a jejich dovednosti ve využívání ICT ve výuce. Tedy dva faktory, které výrazným způsobem ovlivňují reálnou výuku. Pouhé ovládání počítače již v dnešní době nestačí. Začlenění ICT do výuky si dnes nelze představit bez skutečné modifikace výukových postupů (viz Brdčička, 2009). Je tak škoda, že se autor explicitně v dané souvislosti nezmiňuje o tzv. teorii technologicko-didaktické znalosti obsahu (srov. Koehler, Mishra, 2008), která podává pohled na to, co by učitelé měli být schopni v souvislosti s technologiemi nově obsáhnout. Dané téma by to jistě ještě více ujasnilo.

Druhý aktér e-learningu, student, je v této publikaci rozebírán především prostřednictvím zahraničních výzkumných studií, které jsou v českém prostředí často nedostupné. Na jedné straně tím autor přináší do české pedagogiky zajímavý zahraniční pohled na tuto problematiku, na druhé straně zároveň upozorňuje na některá úskalí související s individualitami učících se¹ a použitím moderních technologií. V souvislosti s tímto tématem autor nahlíží i na vnější řízení a autoregulaci učení v rámci e-learningu. Tedy částečně otevírá i dvě témata, která nejsou v současné době v našich pedagogických publikacích často řešena.

Dosavadní mapování problematiky e-learningu autor nakonec završuje tématem vzdělávacích paradigmat, aby konkrétněji ukázal základní myšlenky, které ovlivňují pojetí e-learningu. Vedle základních charakteristik tradičního paradigmatu vzdělávání behaviorismu a soudobého konstruktivismu, se dotýká i tzv. konektivismu George Siemense. Tedy teorie, která je založena na myšlence rozšiřování učení a znalostí a jejich chápání prostřednictvím stále více se rozšiřující internetové sítě. Od předchozích dvou zmiňovaných se tak odlišuje nejvíce tím, že od samého počátku reflektuje možnosti moderních technologií ve vzdělávání, čímž často vyvolává rozporuplné reakce napříč vědeckou obcí do takové míry, že se o ní někteří vyjadřují jako o neopodstatněném mudrlantství nad sklenkou vína před večerí (Verhagen, 2006).

Druhá část knihy, a zároveň závěrečná část, která navazuje volně na předchozí, propojuje téma rozvoje moderních technologií s problematikou vyučování a učení. Autor se zde na několika stránkách velmi čtivě rozepisuje o pedagogickém potenciálu, výhodách a nevýhodách některých technologických prostředků. Ve svém popisu přitom vychází z poznatků z první části knihy. Tedy vodítkem mu jsou například učební styly, základní charakteristiky vzdělávacích paradigmat apod. Výsledkem jsou tak popisy různých nástrojů (wiki, weblog, podcast, screencast, sociální sítě atd.), velice inspirativní pro jejich konkrétní využití v praxi.

¹ Jako jsou například jejich zvyky, potřeby či učební styly apod.

Učení prostřednictvím moderních technologií dnes nelze podceňovat. Dá se totiž očekávat trend, jak autor sám v závěrečné úvaze uvádí, že se tento způsob učení stane natolik samozřejmým, že ho dokonce nebude nutné chápat již jako něco specifického, ale jako přirozenou součást vzdělávání a učení. Publikace Jiřího Zounka je vynikajícím příspěvkem, který toto téma (a to právě i z výše zmiňovaného důvodu) představuje českému čtenáři v celé jeho komplexnosti.

Literatura

- BRDIČKA, B. Jak učit ve všudypřítomném mraku informací? In SOJKA, P., RAMBOUSEK, J. (Eds.). *SCO 2009, sborník 6. ročníku konference o elektronické podpoře výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 5–13.
- DOBROVSKÁ, D., SEMRÁD, J. K pedagogickým a psychologickým otázkám e-learningu. *Pedagogika*, 2003, roč. 53, č. 2, s. 206–210. ISSN 0031-3815.
- KOEHLER, M. J., MISHRA, P. Introducing TPCK. In *Handbook of Technological Pedagogical Content Knowledge (TPCK) for Educators*. New York: Routledge, 2008, s. 3–30.
- Memorandum o celoživotním učení* [online]. Evropská komise, 2000. [cit. 2010-11-16]. Dostupné z: <<http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm#1>>.
- VERHAGEN, P. *Connectivism: a new learning theory?* [online]. 2006. [cit. 2010-11-16]. Dostupné z: <<http://www.surfspace.nl/nl/Redactieomgeving/Publicaties/Documents/Connectivism%20a%20new%20theory.pdf>>.
- WAGNER, J. O technologiích a lidech, či spíše o nových technologiích a nových lidech. In SOJKA, P., RAMBOUSEK, J. (Eds.). *SCO 2009, sborník 6. ročníku konference o elektronické podpoře výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 3–4.
- WESTON, M. E., BAIN, A. The End of Techno-Critique: The Naked Truth about 1:1 Laptop Initiatives and Educational Chase [online]. *The Journal of Technology, Learning, and Assessment*, 2010, roč. 9, č. 6, s. 1–26. [cit. 2010-11-19]. Dostupné z: <<http://escholarship.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1193&context=jtla>>.
- ZOUNEK, J. E-learning a vzdělávání. Několik pohledů na problematiku e-learningu. *Pedagogika*, 2006, roč. 56, č. 4, s. 335–347. ISSN 0031-3815.
- ZOUNEK, J., ŠEĎOVÁ, K. *Učitelé a technologie: mezi tradičním a moderním pojetí*. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-187-4.

O autorovi

Mgr. MICHAL ŠIMÁNĚ vystudoval obory pedagogika a historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity a v současné době je doktorským studentem na Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Oblastí jeho zájmu jsou především otázky českého obecného menšinového školství v období Rakouska-Uherska a Československé republiky a též využití ICT v praxi středoškolského učitele.

Kontakt: michal.simane@centrum.cz

About the author

MICHAL ŠIMÁNEŠ has graduated in education and history from the Faculty of Arts, Masaryk University. He is currently student in a doctoral programme at the Department of Educational Sciences.

Contact: michal.simane@centrum.cz